

LIKFUNNET I AKERSELVA.

Krigens gru hjemsøker Heimdalsgata 27B sommeren 1943.

Erik Odgaard, april 2023.

Styremedlem EGT-historielag.

Innledning.

Et likfunn i Akerselva onsdag 2.juni 1943 skulle vise seg å bli skjebnesvangert for motstandsbevegelsen i Oslo øst. En tilfeldig forbipasserende oppdaget en større gjenstand i elva bare noen meter nedenfor Gamle Vøyenbrua. Han meldte fra til Sagene politistasjon om det mistenkelige funnet. Politiet hadde et svare strev med å få løsnet gjenstanden fra en tung jernrist det var festet til. Det viste seg at gjenstanden som var pakket inn i to sekker, var liket av en mann som hadde ligget lenge i vannet. Måten liket var forsøkt skjult på, kunne tyde på at det var en likvidasjon som lå bak.

Vøyenbrua med Glads mølle og skorsteinen til Ringnes bryggeri midt på bildet, ca. 1930. Liket av Alf Gran ble funnet noen meter nedenfor brua. Den gamle Vøyenbrua lå noen titalls meter nedenfor dagens bru som først stod ferdig i 1950/51. Foto: Arbeidermagasinet. 1928-1935.

Obduksjonen på patologisk avdeling på Rikshospitalet avslørte flere knivstikk og flere hull i kroppen, blant annet et hull i magen som tydet på at personen var skutt forfra. Pulsåren på venstre håndledd var skåret over. Det syntes mer og mer klart å være en likvidasjon. Den/de som stod bak likvideringen, hadde ikke vært klar over at mannen hadde identifikasjonspapirer i frakkelomma. Allerede den 4. juni var mannen identifisert som den 25 år gamle Alf Eugen Gran. Alf Eugens far og en annen nær slektning ble innkalt for å identifisere den drepte.

Siden det mest sannsynlig var en likvidasjon, ble det tyske sikkerhetspolitiet, Gestapo, koplet inn.

Det lyktes imidlertid ikke der og da å finne den/de som stod bak likvideringen. Det var derfor ikke mulig å tidfeste når han ble drept, men politiet anslo at datoen var 1. mars da Alf Gran ble gravlagt på Østre Gravlund den 10. juni 1943.

Et par tre uker senere skjer det et gjennombrudd i saken. Sjefen for det norske statspolitiet («Stapo»), den forhatte Karl Marthinsen, får et anonymt brev datert 22. juni der det fortelles at familien Østerud i Heimdals gate 27B på Grønland i Oslo har kjennskap til Alf Gran. Det rettes flere beskyldninger mot familien Østerud og spesielt sønnen Olaf for å vise at de er farlige folk. Den 5. juli blir Olaf Østerud arrestert i hjemmet sitt i Heimdalsgata. Flere andre personer som viser seg å være sentrale personer innenfor Milorgs område D1312, blir også arrestert da de ankommer leiligheten for å møte Østerud som var områdesjef i D1312.

Olaf Østerud. Foto fra Våre falne.

Dette var en verdifull fangst for nazimyndighetene, og saken ble allerede dagen etter oversendt til Gestapos avdeling for kommunist saker, Referat IV A, for videre etterforskning der den havnet på Fru Karlsens bord. Kvinnen bak det tilforlatelig navnet fru Karlsen var en meget farlig person. Ingen annen innen Gestapo hadde så god oversikt over den kommunistiske motstandsbevegelsen som henne, spesielt alle nettverk og koblinger mellom ulike aktører. Denne innsikten kombinert med den grusomste tortur kunne få de arresterte til å snakke. Mens de mannlige gestapistene brukte rå kraft i sin tortur, bisto Fru Karlsen med små grusomme detaljer. Andre ganger skal hun visstnok ha oppholdt seg i et naborom mens den verste torturen pågikk for så komme inn igjen da offeret var tilstrekkelig mørnet og klart for avsløringer i nye forhør med henne.

Gertrud Thielicke Karlsen var opprinnelig tysk, født i en by i Sachsen i 1908. Bare 18 år gammel traff hun en 10 år eldre og grei nordmann i Tyskland, elektrikerens Olaf Karlsen, som hun ble forelsket i. Hun meldte seg ut av den nasjonalsosialistiske ungdomsbevegelsen, flyttet til Norge og giftet seg med sin kjæreste. De bosatte seg på Lillestrøm der hun med tiden ble norsk statsborger.

For henne ble ekteskapet etter hvert ulykkelig, spesielt fordi de forble barnløse. På slutten av 1930-tallet ble hun igjen fengsel av den nazistiske ideologien som førte henne enda lenger vekk fra sin mann. Hun ville tilbake til Tyskland, men fikk ikke innreisetilatelse siden hun var norsk statsborger. I 1942 ble hun skilt. Da hadde hun også fått jobb i Gestapo IV A som tolk. Denne avdelingen jobbet spesielt med kampen mot kommunistene og mot Arbeiderpartiet, ulovlig fagforeningsarbeid og sabotasjeaksjoner. Hun startet med det hun etter krigen kalte «kartotekarbeid» over den illegale kommunistiske motstandsbevegelsen, noe som etter hvert gjorde henne til en livsfarlig motstander.

Den beryktede Gertrud Thielicke Karlsen i Gestapo avdeling IV A. Her har fru Karlsen på seg det tyske krigsfortjenestekors på jakkeslaget. I en hemmelig rapport fra Hjemmefronten fra høsten 1944 er hun beskrevet slik: «Primus motor blant personalet ved avd. IV A synes å være Gertrud Karlsen. Det sies at dersom hun blir tatt, vil arbeidet stoppe opp, hun har alle navn i hodet, husker alt og er et jern til å arbeide. Dertil passer hun også på at de øvrige ansatte gjør hvad og ikke legger sig bort i ting som ikke vedkommer dem.» Foto: Riksarkivet.

Olaf Østerud

Arrestasjonen av Olaf Østerud var et varp for Gestapo. Ikke bare fordi var han områdesjef for område D1312 innenfor Milorg 13 Avsnitt Øst, men også fordi han i tillegg hadde gode kontakter til den kommunistiske motstandsbevegelsen. Olaf Østerud hadde sin politiske bakgrunn fra Centrum Arbeiderungdomslag (AUL = AUF i dag) der han hadde meldt seg inn i 1937, men hadde under krigen beveget seg i kommunistisk retning.

Milorg Avsnitt Øst D13 bestod av området øst for Akerselva som igjen bestod av tre områder, D1311, D1312 og D1313. D1311 og D1312 var områdene i Oslo øst hhv. sør og nord for Trondhjemsveien. D1313 var områdene utenfor daværende bygrense, dvs. i Østre Aker, Ekeberg og Nordstrand. Ved årsskiftet 1942/43 omfattet Milorg D13 avsnitt øst vel 5000 mann fordelt på ca. 2000 mann på hver av de to områdene innenfor bygrensen og 1000 mann i D1313. Det var et betydelig innslag av kommunister fra deres organisasjon Militærgarden.

Olaf Østerud var bl.a. involvert i opplæringen av mannskaper i NKPs sabotasjegrupper våren 1943. Østerud var tilrettelegger for sprengningskurs som ble holdt i Heggedal i Asker med Asbjørn Sunde («Osvald») som instruktør. 24 mann skal ha vært med fra Milorg D 1312. Sunde var den mest kjente sabotør under krigen og kjent som leder av Osvald-gruppa. Som «eksamensoppgave» for noen fra kurset ble det den 19. juni gjennomført en aksjon mot et samvirkelag i Oslo der byttet ble 1700 kg mat, kaffe og sukker.

Østerud skal også ha vært involvert i skipssabotasjen i Oslo havn 27. april 1943 ledet av de kjente motstandsfolkene Max Manus og Gregers Gram fra den norske avdelingen i det britiske Special Operation Executive (SOE, best kjent som Kompani Linge). Alt dette viser hvor attraktiv Olaf Østerud var for Gestapo.

1		2		3		4		5		6		7		8		9		10		11		12		13		14		15		16		17		18		19		20	
Name: (bei Frauen auch Geburtsname)		Østerud																																					
Vorname:		Olaf																																					
Geburtsstag u. -ort:		6.3.17 in Oslo																																					
Beruf:		Bautischler																																					
Familienstand:																																							
Staatsangehörigkeit:		norw.																																					
Bek. Name:		Oslo																																					
Adresse:		Heimdalsgaten 27, b. 1. Aufg. 2. Etage																																					
Politische Einstellung:		1793																																					
Glaubensbekenntnis:		E. 26 733																																					
Datum der Auftragung		Sachverhalt																																					
6.7.43 23 Uhr		IV.A																																					
		Staatspolizei-Leit-Stelle Geschäftszeichen																																					
		4 8 7 3																																					

Gestapos registrering av Olaf Østerud da han ble arrestert juli 1943. Foto: Riksarkivet.

Olaf Østerud ble født i Oslo 6. mars 1917. Hans far var Rudolf Østerud født i Eidsvoll 1894 mens moren Gudrun var født i Langesund i 1895. Olaf hadde tatt middelskole og fått utdannelse ved Statens håndverks- og kunstindustriskole. Han jobbet som bygningsnekker hos snekkermester Br. Gran i Sørligata 8 og var organisert i Bygningsnekkernes fagforening.

Etter krigen ble det skrevet flotte minneord om ham, i Aftenposten 1945, i bladet Bygningsarbeideren i 1946 og i jubileumsskriftet til Centrumslaget AUL i 1947. I sistnevnte sies det: «Hans høye - trass i den unge alder - mandige skikkelse, elskverdige og kameratslig gemytt, fortalte at en kunne stole på ham. Han hadde den store evnen å kunne dømme sunt og rettferdig i alle situasjoner. Om noen ble urettferdig behandlet, var Olaf den første til å ta angjeldende i forsvar.»

Her blir det også påpekt den store oppgave som ble lagt på hans skuldre ved å samle hele området Milorg D1312 under hans ledelse, bare 26 år gammel, etter den store tyske opprulling av Milorg D13 i februar 1943 («vinteropprulling»).

Både hos Bygningsarbeideren og i jubileumsskriftet blir det skrevet at Østerud holdt helt tett selv etter den mest barbariske tortur.

Virkeligheten viste seg å være en annen. I praksis var det nesten ingen som klarte å holde tett når gestapistene satte i gang for alvor med sine grusomme torturmetoder. Det kan ingen klandre dem for i ettertid. Heller ikke Østerud skal ha klart å holde helt tett ifølge rapporten fra rettsaken mot Gertrud Thielicke Karlsen datert 19/3-1947. Basert på denne rapporten har Ingeborg Solbrekken i sin bok «Gestapos mest ettersøkte nordmenn» fra 2018 gitt følgende beskrivelse av Østerud etter at han ble arrestert: «Straks etter at Østerud er arrestert, blir han plassert i et rom sammen med fru Karlsen, Suhr og to andre gestapister. De har en viss respekt for ham, siden han er en stor og kraftig kar, dessuten også en veltrent bokser. Han snakker flytende tysk. De tør ikke slå. Når han nekter å svare, setter de benklemmer på ham. Behandlingen gjennom mange lange avhør får ham, ifølge fru Karlsen, til å snakke. De har også funnet hans notisbok, der han har notert ulike våpen- og ammunisjonslager. ----- Østerud forteller at han tilhører den kommunistiske delen av Milorg. De får også rede på flere navn på Akers mekaniske verksted som har hatt med de magnetiske minene å gjøre, de som skipene skulle sprenges med. Flere kilder fører dem til flere personer.»

Østerud skal også ha blitt tvunget til å være med for å vise hvor de stjalne varene fra samvirkelaget som hadde blitt ranet den 19. juni, befant seg. Den stjalne kaffen skal så ha blitt delt ut til de ansatte i Gestapo IV A.

Den 13. oktober 1943 blir Olaf og 5 av hans kamerater, alle blant Milorgs beste og mest trente menn, dømt til døden. De får tilbud om å beholde livet dersom de røper hvem som er deres overordnede. Østerud avviser tilbudet. Morgenen etter blir de hentet kl. halv fire i leiren på Grini og kjørt til Trandumskogen der tyskerne hadde en henrettelsesplass under krigen. Da de 6 marsjerer det siste stykket fram til retterstedet, synger de «Gud signe vårt dyre fedreland».

Arrestasjonen av Olaf Østerud kunne også få alvorlige konsekvenser for Asbjørn Sunde og hans sabotasjegruppe, Osvald-gruppa. Gruppas opplæring av sabotører som hadde funnet sted i Heggedal i Asker, ble derfor flyttet til Skjerva på Hadelandsåsen.

Men tilbake til der vi startet denne beretningen. Hvem var personen som ble funnet drept i Akerselva og hva var relasjonen mellom ham og Olaf Østerud som det anonyme brevet til Staposjefen Karl Marthinsen fortalte om?

Hvem var den drepte Alf Gran?

Den avdøde Alf Eugen Gran var 3 måneder yngre enn Olaf Østerud. Det viser seg at begge to fra de ble født i 1917 hadde vokst opp på samme adresse, Heimdalsgata 27B. Familien Østerud bodde i 2. etasje i gården som vendte mot Heimdalsgata mens familien Gran bodde i 3. etasje i bakgården. Både den likviderte og Østerud må derfor ha vært barn- og ungdomskamerater og kjent hverandre meget godt.

Østerud bodde i gården helt til han ble arrestert mens Gran på drapstidspunktet hadde adresse i Schweigaards gate 82.

Ifølge de lokale folketellingene for Oslo må Alf Eugen Gran ha flyttet fra barndomshjemmet i Heimdalsgata en eller annen gang mellom 1. desember 1938 og 1. desember 1940. Allerede som 16 åring fikk han utstedt pass, trolig fordi han skulle til sjøs. Fra 1934 til 1936 var han påmønstret på fire forskjellige skip. Han startet som messegutt. I folketellingen for 1935 var han oppført å være til sjøs som jungmann mens han i folketellingen i 1938 jobbet som bedding- og dokkarbeider ved Nylands verksted ved utløpet av Akerselva der også hans far var ansatt.

SIGNALLEMENT DESCRIPTION PERSONBESCHREIBUNG		Hustru-Femme Wife-Ehefrau
Stilling Profession-Beruf	-	
Fødested og når født Lieu et date de naissance Place and date of birth Geburtsort u.-Tag	Oslo 4/6 1917	
Bopel • Domicile Wohnort	Oslo	
Hoide • Taille	1.66.	
Height • Gestalt		
Ansikt • Visage		
Gesicht		
Øinens farve Couleur des yeux Colour of eyes Farbe de Augen	Blå	
Hårets farve Couleur des cheveux Colour of hair Farbe des Haares	Blondt	
Særlige kjennetegn Signes particuliers Special peculiarities Besond. Kennzeichen		
BARN — ENFANTS — CHILDREN — KINDER		
Navn	Alder	Kjønn
Nom	Age	Sexe
Name	Age	Sex
Name	Alter	Geschlecht
		
<i>Alf Eugen Gran</i> Passeghaverens egenhellige underskrift Signature du titulaire Signature of Bearer Unterschrift des Passinhabers		- Femme Ehefrau
Hustruens egenhellige underskrift et de sa femme and of Wife und seiner Ehefrau		
Bevidnes av den passutstedende myndighet: Attestée par l'agent délivrant le passeport: Certified by the issuing Authority: Bescheinigung der ausstellenden Behörde		

Kopi av passet til Alf Eugen Gran utstedt da han var 16 år. Han er 166 cm høy (169 cm på sesjonen i 1937) og har blondt hår og blå øyne. (Med tillatelse fra familien.)

I september 1937 var Alf Eugen på sesjon der han ble utskrevet til marinen. Samtidig ble han erklært «fri for tjeneste i fred». I september 1939 mønstret han på for utenriksfart en kort periode før han ble innkalt til rekruttskole fra den 1. desember 1939 til 25. januar 1940. Her var han fyrbøter rekrutt på Panserskipet Tordenskjold som hele denne perioden lå i Horten ved marinens hovedverft i indre havn. (Tordenskjold var allerede på 1930-tallet ansett å være uegnet som krigsskip, men ble ombygget av tyskerne under krigen til et flytende luftvern batteri under nytt navn Nymphé.)

Foto av Alf Gran fra han var rekrutt i marinen i Horten rundt årsskiftet 1939/40. (Med tillatelse fra familien.)

I begynnelsen av krigen ble Alf Eugen gift med den 2 ½ år eldre Hildeborg Otta. Ekteskapet ble ikke langvarig. Allerede 1. september 1942 ble de enige om separasjon.

Gestapos etterforskning i kjølvannet av arrestasjonen av Olaf Østerud avslørte at Alf Eugen Gran hadde drevet med distribusjon av illegale aviser for den kommunistiske motstandsbevegelsen på Østkanten. Det hadde han holdt på med siden høsten 1942, altså fra tiden rundt han ble separert. Ifølge Gestapo skal han etter hvert ha fått kalde føtter og ønsket å trekke seg ut av arbeidet med å spre illegale aviser da han følte at det ble for risikabelt. Det var ikke uvanlig og kvalifiserte i seg selv ikke til å bli tatt av dage. Gestapo mente at grunnen til at dette tilfellet ble ekstraordinært skyldtes at Gran skulle ha planlagt å gi opplysninger til politiet om den illegale virksomheten til motstandsgruppa han hadde vært med i. Det ville kunne innebære avsløring og arrestasjon av hans tidligere kamerater.

Motivet for Gran til å bli angiver var uklart for Gestapo på det tidspunktet. Det kom etter hvert for dagen at Alf Eugen Gran etter bruddet med sin kone hadde fått seg en ny venninne som tidligere hadde vært forlovet med en frontkjemper fra «Den norske legion». Det skal ha drevet Alf Gran til å bli mer sympatisk innstilt overfor de tyske okkupantene og Nasjonal Samling. Samtidig syntes det ikke som om Alf Gran var røket uklar med eller bar nag til sine tidligere motstandskamerater, så det kunne ikke forklare at han var villig til å forråde dem.

Men uansett hva som måtte ha vært Alf Grans motiver og om de var sterke nok til å gå til politiet, mente Gestapo at han hadde blitt likvidert av den kommunistiske motstandsbevegelsen. Tyskerne mistenkte Olaf Østerud og hans folk for å stå bak likvideringen av Alf Eugen Gran.

Det var så langt man kom under krigen med hensyn til Alf Grans eventuelle beveggrunner for å angi sine gamle motstandskamerater og om han virkelig hadde til hensikt å sette dem ut i livet. Det skulle gå 54 år før det kom fram nye opplysninger i så henseende.

I mellomtiden ble Alf Eugen Grans navn tatt med i en «Fortegnelse over angivere, farlige nazister og statspolitifolk som er likvidert» som ble utarbeidet av Rettskontoret ved legasjonen i Stockholm på slutten av krigen.

Historikeren Tore Pryser skrev i en E-post til meg i april 2022 at han mottok et brev poststempelt 27. februar 1997 fra Alf Grans bror, Torleif Gran. (Torleif Gran og faren til Tore Pryser hadde gått i samme klasse på Hersleb skole og var begge vokst opp i Heimdalsgata, hhv. nr. 27 og nr. 26). Bakgrunnen for brevet var at Torleif Gran lurte på om Tore Pryser visste hva som hadde skjedd i forbindelse med drapet på hans bror Alf. I brevet kunne Torleif fortelle at broren var sjømann og kommunist. Den siste gangen Alf Gran hadde besøkt familien i Heimdalsgata var i midten av januar 1943. Han fortalte da at han skulle levere noen papirer til sikkerhetspolitiet for deretter selv å rømme til Sverige. Siden de ikke hørte noe mer fra ham før han ble funnet død i Akerselva fem måneder senere, trodde familien at han hadde kommet seg over til Sverige.

Det gjenstår ennå to hovedaktører i denne historien; hvem skrev det anonyme brevet til Karl Marthinsen og hvem stod bak likvideringen av Alf Gran? Svaret på begge spørsmålene er å finne i boka «Rød skygge over D13» av historikeren Per Helge Martinsen fra 2010.

Hvem var angiveren som sendte brevet til Staposjef Karl Marthinsen?

Hvem som var angiveren, dvs. den anonyme brevskriveren, ble ikke kjent før etter krigen. Det viste seg å være en fetter av Olaf Østerud, Harald Andersen. Fetteren var sterkt involvert i den nazistiske bevegelsen etter at han hadde meldt seg inn i NS i 1940 og gikk inn i Organisasjon Todt, en tysk halvmilitær organisasjon som drev bygg- og anleggsvirksomhet. I den forbindelse ble han sendt til Berlin for å gjennomgå et introduksjonskurs. Da han kom hjem igjen, jobbet han en periode som instruktør ved en hirdskole i Svelvik.

Han hadde også vært sjåfør i Oslo for både tyskerne og finansminister Frederik Prytz i Quisling-regjeringen. Han fikk avskjed fra begge disse stillingene så han kan ikke ha blitt sett på som en særlig attraktiv og pålitelig person. Dette bildet forsterkes ytterligere ved at han heller ikke ble godtatt for en jobb hos det nazistiske Statspolitiet.

Så det var nok en frustrert nazist som kanskje hadde håp om å bli bedre ansett hos nazimyndighetene ved å angi sin fetter selv om han i første omgang ikke lot seg til kjenne som brevets avsender. En annen forklaring av mer privat karakter er gitt i Erik Veums bok «Nådeløse

nordmenn. Gestapo 1940-1945». Vel tilbake i Oslo fra Berlin besøkte fetteren sin nære familie i Heimdalsgata 27B. I stuen fant fetteren sin egen kjæreste sittende sammen med Olaf Østerud. Fetteren skal da ha slått knyttneven i bordet og ropt: «Nå har du ødelagt alt sammen for meg, og det skal du få svi for, Olaf». Det antyder at det kan ha vært et forhold mellom Østerud og fetterens kjæreste og at sjalusi kan ha vært en medvirkende årsak. Hvis det medfører riktighet, er det en hendelse som må ha ligget et godt stykke tilbake i tid. Ved arrestasjonen av Olaf Østerud var han nemlig forlovet med Gudrun Arnesen. Hun ble arrestert dagen etter sin forlovede og satt på Grini helt til frigjøringen.

Østerud hadde beholdt kontakten med fetteren etter at krigen startet selv om Østerud kjente til hva han stod for. Her må Østerud ha veid risikoen for seg selv opp mot fordelene av å ha en kontakt inn mot NS og den tyske okkupasjonen som kunne bidra med verdifull informasjon for motstandsbevegelsen.

Fetteren skal ha rømt til Sverige utpå høsten 1943. I 1945 ble han arrestert i Sverige og sendt hjem til Norge. Her ble han satt i arrest på Ilebu (tidligere kvinnefengslet på Grini og dagens Ila sikringsanstalt). Herfra klarte han å rømme samme høst og kom seg på nytt til Sverige. Her bodde han i Gøteborg fram til november 1949 da han besluttet å dra hjem til Norge for å få ordnet opp hele saken. Han skal ha meldt seg på Møllergata 19, men her hadde de ikke noen anmeldelse på ham og henviste ham til landssvikavdelingen. Nå ble han på nytt plassert bak murene.

Den 15. august 1950 kom rettssaken mot fetteren opp i lagmannsretten i Oslo. Det nedenstående er basert på rettsreferater i avisen «Friheten» fra 16., 17. og 23. august. Det viktigste tiltalepunktet var angivelsen av hans fetter Olaf Østerud til Staposjef Karl Marthinsen i juni 1943, noe som førte til at 6 patrioter inkludert Østerud selv ble skutt. Dagen etter ble flere sentrale vitner avhørt. Første vitne var en som hadde vært ansatt i Stapo under krigen. Han forklarte at de ikke kjente til Østerud og hans gruppe før de to brevene fra den tiltalte dukket opp.

Neste vitne var Gertrud Thielicke Karlsen som kunne bekrefte at det hadde blitt anvendt tortur under forhørene og at totalt 60-70 personer ble arrestert under denne aksjonen.

Det var også vitneavhøringer av Olaf Østeruds nærmeste familie, moren, faren og hans forlovede. Moren kunne fortelle at fetteren vanket mye i deres hjem og at hun hadde tillit til ham selv om sønnen Olaf hadde sagt at de måtte være forsiktig fordi fetteren var medlem av NS. Faren derimot kunne fortelle at han aldri hadde hatt noen tillit til fetteren. Andersen var en typisk bløffmaker som man ikke kunne stole på. Forloveden mente også at det var svært lite sannsynlig at Olaf Østerud hadde røpet noe til fetteren om hva han bedrev.

Den 22. august forelå dommen. Fetteren ble dømt til tvangsarbeid i 12 år og kjent skyldig i angiveriene som førte til at 6 patrioter ble skutt. I tillegg døde to i konsentrasjonsleirer i Tyskland mens en døde ved å hoppe ut av vinduet i Gestapo-hovedkvarteret på Victoria Terrasse rett før de skulle starte første forhøret. Det var en kjøpmann i Teatergata som hadde oppbevart sprengstoff for Milorg D1312 i butikken sin. Fru Karlsen skal ha blitt helt fra seg, ikke av medfølelse for mannen, men fordi det skjedde før de hadde fått noe som helst informasjon ut av ham!

På sporet av mannen som likviderte Alf Gran.

Tyskerne klarte aldri å identifisere hvem som hadde drept Alf Gran. I forhør etter krigen fastholdt fremdeles Gestapo-tolkene Gertrud Thielecke Karlsen og Georg Angerer at Gran ble likvidert fordi

han hadde til hensikt å angi Olaf Østeruds Milorg-gruppe og at det dermed var en av Østeruds folk som hadde stått for likvideringen.

En angivelig gjerningsmann bak drapet på Alf Gran dukket opp først i 1951. Det var i forbindelse med at saken mot Olaf Østeruds fetter ble begjæret gjenopptatt. Forsvareren brakte nye opplysninger til torgs fra et vitne som skulle ha likvidert Alf Gran. Vitnet skulle angivelig også ha informasjon om at Gestapo kjente til Østeruds gruppe før Andersen sendte sitt anonyme brev til Staposjef Marthinsen. Hvis det siste var tilfelle, ville det bety at straffeutmålingen mot Harald Andersen fra august året før var for streng. Forsvareren mente derfor at vitnet måtte avhøres, men statsadvokaten avslo begjæringen.

Hvis det nye vitnet virkelig skulle ha stått bak, er det interessant hva forsvareren kunne fortelle om hvem denne personen var. «Vitnet» hadde vært med i den kommunistiske motstandsbevegelsen, men ikke i Milorg Avsnitt Øst der Østerud hørte til. Vinteren 1943 tilhørte han kretsen rundt Ragnar Armand Sollie, best kjent som «Pelle» og leder av Pelle-gruppa fra sommeren 1944. I februar 1943 ble miljøet rundt Sollie avslørt. Sollie selv unnslopp og kom seg over til Sverige mens «vitnet» var en av flere som ble arrestert.

«Vitnet» ble snart løslatt mot at han arbeidet videre for Gestapo. Ifølge forsvareren til Østeruds fetter skal han også fram til frigjøringen ha hatt kontakt med kommunistene. Blant annet skal han ha søkt tilflukt i kommunistenes Sentralforlegning i Valdres fra august 1944 til frigjøringen. Hvis det er denne personen som utførte likvideringen av Alf Gran, så er nærliggende å tro at det kunne være den kommunistiske motstandsfronten som ønsket en angiver eller mulig angiver tatt av dage.

«Vitnet» fikk en dom for landssvik rett etter krigen. Først fikk han utsettelse av dommen, deretter benådning før han fikk sonet i det hele tatt. I 1951 ble han dømt for alvorlig vinnings- og voldskriminalitet. Dette skjedde før saken mot Østeruds fetter ble begjæret gjenopptatt.

At begjæringen ble avvist av statsadvokaten, medførte at det aldri ble foretatt noen forklaring av «vitnet». Dermed så det ut til for alltid å forbli en gåte hva som var omstendighetene rundt likvideringen av Alf Gran.

Alt om «vitnet» over er basert på boka «Rød skygge over D13» av historikeren Per Helge Martinsen fra 2010. Men Martinsen valgte ikke å avsløre navnet på vitnet som hevdet å ha likvidert Alf Gran. Ennå skulle det gå 12 år før navnet ble avslørt for offentligheten. Det skjedde i Eirik Veums bok «DE KALTE DEM ROTTEJEGERE. Likvidasjonene utført av motstandsbevegelsen i Norge under den andre verdenskrig» som kom ut høsten 2022.

«Vitnets» navn var Alf Hansen, ett år yngre enn Alf Gran og av yrke maler. Alf Hansen var også født og oppvokst i Oslo. Vinteren 1942/43 var Alf Hansen som nevnt over aktivt med i en motstandsgruppe ledet av Ragnar Sollie. I februar 1943 ble gruppa avslørt. Flere personer ble arrestert, inkludert Alf Hansen.

På nettstedet fanger.no er står det at Alf Hansen hadde bosted i Christian Michelsens gate 60 II C ved arrestasjonen som skjedde 18. februar 1943. Gitt at det var Alf Hansen som hadde tatt livet av Alf Gran, måtte det derfor ha skjedd før denne datoen. Alf Hansen satt de to første dagene etter pågripelsen på Bredtvet fengsel før han ble overført til Møllergata 19 der han satt fram til han ble løslatt 13. mai 1944.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Name: (bei Frauen auch Geburtsname) Hansen																			
Vorname: Alf																			
Geburtstag u. -ort: 10.6.18 in Oslo																			
Beruf: Maler																			
Familienstand:								Mutter:											
Staatsangehörigkeit: Norw.								Oslo Chr. Michelsensgt. 60											
Veds-Name: Adresse:								Schriftprobe: 320											
Politische Einstellung: <i>MLA</i>								Glaubensbekenntnis:											
Datum der Aufstufung: 20.2.43 10 Uhr								Sachverhalt: IV.E.2											
<i>Bredtveit</i>								Staatspolizei-Leit-stelle Geschäftszeichen: 4 2 0 0 IV.E.2 G.St. Nr. 33.											

Her er det tyske fangekortet til Alf Hansen fra Møllergata 19. (Tilgjengelig på digitalarkivet.no)

Ifølge Eirik Veum var anklagene mot Alf Hansen meget alvorlige. Leiligheten hans i Christian Michelsens gate inneholdt så mye våpen at det ville medføre mange år i fangeleir, eventuelt dødsstraff. Slik gikk det ikke. I løpet av sommeren 1943 skal han gått i tyskernes tjeneste. Han skal ha virket som informant og provokatør blant fangene på Møllergata 19 gjennom å være en slags kurer i fengslet ved å overbringe beskjeder fangene i mellom. Denne informasjonen havnet i stedet (eller i tillegg) hos det tyske sikkerhetspolitiet.

Hvorfor han gikk i tysk tjeneste var sikkert for å unngå tortur eller mishandling og hindre langvarig opphold i fangeleir eller dødsstraff. Det var ikke helt uvanlig. Resultatet ble at han ble sluppet ut allerede 13. mai 1944, noe som ellers ikke ville ha skjedd med det rulleblad han hadde som kommunistisk motstandsmann. Men det var en stor hake ved løslatelsen. Forutsetningen var at han fortsatt skulle jobbe for Gestapo under dekknavnet «Arne Lie». Hans oppgave var å oppsøke kafeer og restauranter for å snappe opp samtaler på nabobordene. Ifølge Eirik Veum er det uklart om det kom noe særlig ut av dette.

Det stemmer at det kom lite ut av dette for tyskerne. Etter løslatelsen dro nemlig Alf Hansen umiddelbart opp til Sentralforlegningen til den kommunistiske motstandsbevegelsen i Øystre Slidre i Valdres ledet av Peder Furubotn. Her må Hansen ha hatt en tilstrekkelig god «CV» og referanser å vise til fra kommunistisk motstandsarbeid fra før han ble arrestert at han ble «sikkerhetsklarert» av Peder Furubotns sikkerhetssjef i forlegningen, Samuel Titlestad.

Leikny Karlsen som var Furubotns sekretær i Sentralforlegningen (og etter krigen svigerinnen til Samuel Titlestad), omtalte ankomsten av Alf Hansen i et brev til sin nevø, historikeren Torgrim Titlestad, datert 4/12 1975. Her er utdrag fra brevet som jeg har fått tilgang på fra Torgrim Titlestad:

«Da forlegningen var revet opp, kom det en ny kar til som jeg i intervjuet ikke husket navnet på. Han ble kalt Gundersen – hans rette navn var Alf Hansen, senere Vossnes. Og han hadde sin forhistorie, men det fikk jeg først vite etter krigen. Han hadde vært skapsprenger! Ved en feiltagelse kom han opp til forlegningen og måtte bli der. Jeg mener også å huske at han hadde sittet inne hos tyskerne, men var blitt sluppet ut. Men jeg har bare godt å si om karen, han kunne være den beste kamerat mot dem som han betraktet som sine venner.»

Alf Hansen kom inn med friske ungdommelige krefter da Sentralforlegningen var på flyttefot fra Skriulægeret til Rabalen/Buahaugen rett ved det kjente fjellet Rundemellem i Øystre Slidre. Leikny gir ham også et meget godt skussmål.

Men hva kan ha vært Alf Hansens beveggrunner for å søke tilflukt i Sentralforlegningen til den kommunistiske motstandsfronten? Leikny Karlsen sier at det skjedde ved en feiltagelse og at han måtte bli der. Det kan jo være den forklaringen Hansen selv valgte å gi, men det må ha ligget noe annet bak enn at han havnet der ved en feiltagelse.

I ettertid kan man stille seg spørsmålet om kommunistene hadde fått en «trojansk hest», Gestapoagenten «Arne Lie», inn i Sentralforlegningen eller om det var den gamle kommunistiske motstandsmannen de hadde fått.

Et faktum er at tyskerne, dvs. Gestapo avdeling IV A med Fru Karlsen og hennes folk i spissen, den 13. juni 1944, en måned etter at Alf Hansen slapp ut av fengslet, satte i gang det største angrepet på motstandsbevegelsen under krigen, «Operasjon Almenrausch». Den var rettet mot Sentralforlegningen til den kommunistiske motstandsbevegelsen som da fremdeles holdt til ved Rabalen/Buahaugen i Øystre Slidre. Mange ble tatt til fange, men de fleste unnslopp inkludert Peder Furubotn og hans familie.

Flere sentrale personer rundt Furubotn som unngikk å bli drept eller tatt til fange, forlot Sentralforlegningen og dro til Oslo. Det gjaldt også Alf Hansen. Under resten av krigen holdt Sentralforlegningen til i de vestre delene av Valdres.

Til venstre tegneren Arne Taraldsens illustrasjon av «Operasjon Almenrausch» der han gjør narr av tyskerne som selv med enorme styrker ikke klarte å fukke Peder Furubotn. Furubotn

(bildet til høyre) hadde faktisk vært etterlyst av politiet helt siden 23. august 1940, men Gestapos mest ettersøkte person ble aldri tatt selv om han oppholdt seg i Norge under hele krigen. Arne Taraldsen lagde illustrasjoner til en rekke av de illegale avisene og trykksakene til den kommunistiske motstandsbevegelsen. Han oppholdt seg i Sentralforlegningen til Furubotn i de to siste årene av krigen. Alf Hansen må ha blitt godt kjent med begge da han oppholdt seg i Sentralforlegningen, spesielt under sitt andre opphold fra august 1944.

Ingeborg Solbrekken er den som har gitt den mest grundige og detaljerte historien om Sentralforlegningen i boka «Gestapos mest ettersøkte nordmenn» fra 2018, dvs. de nordmennene som var med i den kommunistiske motstandsfronten. Jeg ringte henne i desember 2022 for å spørre om hun trodde at Alf Hansen alias «Arne Lie» kunne ha gitt verdifull informasjon til tyskerne om Sentralforlegningen i forkant av «Operasjon Almenrausch». Hun mente at det ville være meget vanskelig for han som enkeltperson å kunne få gitt informasjon til utenforstående. På den tiden gjaldt strenge konspiratoriske regler for de som oppholdt seg i leiren og hvem de kunne ha kontakt med utenfor. Ingen kunne forlate leiren uten at det var klarert med sikkerhetsansvarlig. I så henseende var det grunn til å passe ekstra godt på Alf Hansen som skulle ha havnet i Sentralforlegningen ved en feiltagelse ifølge ham selv.

Det var nok i stedet det omfattende logistikkapparatet for å skaffe mat og andre forsyninger til Sentralforlegningen som etter hvert hadde fått flere og flere i bygdene omkring til å skjønne at det foregikk ett eller annet hemmelig i Valdresfjellene, noe som også kom lokale nazister og tyskvennlige for øre og som de informerte videre og som til slutt endte hos Gestapo avdeling IV A.

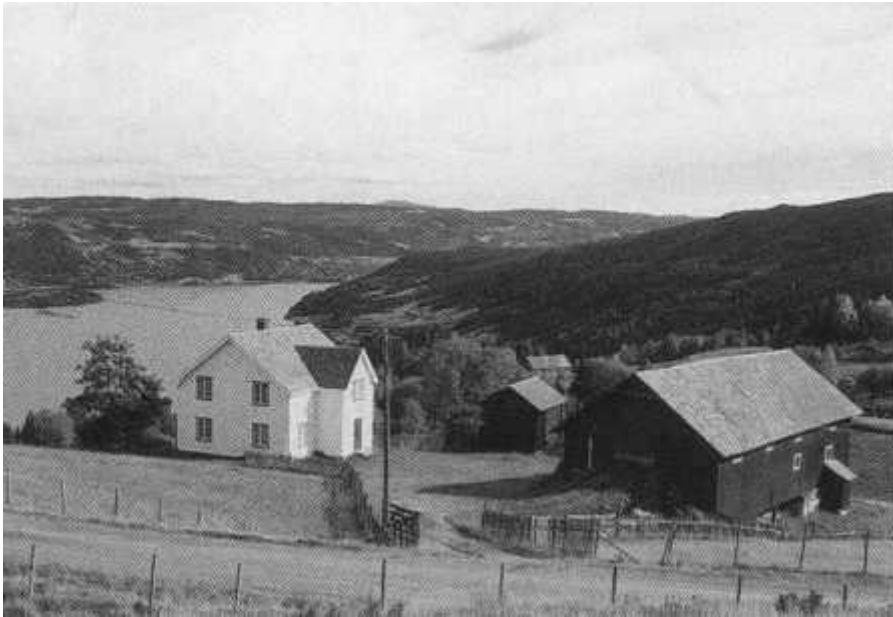
En tredje og kanskje mer nærliggende årsak til at Alf Hansen søkte tilflukt i Sentralforlegningen da han ble sluppet fri fra tysk fangenskap, kan ha vært ønsket om å slippe unna sine agentforpliktelser om å observere og angi norske patrioter, rett og slett skaffe seg et fristed. En tilleggsgrunn kan ha vært at han ved en passende anledning ønsket å informere sentrale personer i Sentralforlegningen om han hadde vært nødt til å ta livet av en farlig angiver, Alf Gran, og dermed i ettertid få aksept fra motstandsbevegelsen om at dette ikke var et mord, men en nødvendig likvidasjon. En slik godkjennelse fikk han aldri i løpet av krigen, kanskje fordi han aldri fikk en egnet anledning til å bringe saken på banen eller at Furubotn og hans folk ikke ville ta stilling til dette før etter krigen.

Etter å ha kommet tilbake til Oslo rundt midten av juni 1944, ble Alf Hansen arrestert på nytt i slutten av måneden, denne gangen for et tyveri. Både Kriminalpolitiet og Gestapo ble koplet inn i saken. I august 1944 klarte han å rømme fra fengslet og oppsøkte nok en gang Sentralforlegningen som da befant seg i Vestre Slidre.

Hva var grunnen til at han dro tilbake til Sentralforlegningen i august? En nærliggende forklaring er han trengte et gjemsted fra både det norsk og tyske politiet etter at han rømte. En mer pikant forklaring kan være at han allerede under første oppholdet kan ha fått et godt øye til Furubotns datter Magda. I det andre oppholdet skal det nemlig ha utviklet seg et forhold mellom Alf Hansen og Magda, sikkert til Furubotns store irritasjon. Alf Hansen kunne være sjarmerende, noe Leikny Karlsens beskrivelse over viser.

Den 23. oktober ankom sentralforlegningens folk til Hovrudgrenda som ligger på andre siden av Strandefjorden rett overfor Fagernes. Ifølge Ingeborg Solbrekkens bok var det nå 11 personer som utgjorde Sentralforlegningen, en betydelig reduksjon i forhold til tiden før tyskernes angrep i «Operasjon Almenrausch». Disse elleve bestod av fire medlemmer av Sentralkomiteen i Norges kommunistiske parti (NKP), lederen Peder Furubotn, Samuel Titlestad, Ivar Ertresvåg, Martin Brendberg, Furubotns kone Gina og hans datter Magda, Furubotns sekretær Leikny Karlsen, tegneren Arne Taraldsen, to kurerer og Alf Hansen («Gundersen») som nå hadde farget håret sitt kullsvart.

Alle unntatt Leikny og Magda flyttet inn på bruket Øvre Køllen et stykke høyere opp enn Hovrud gård. På Køllen hadde de satt opp en mitraljøsestilling som kunne beskytte fienden hvis de kom den eneste veien som førte opp til Køllen. Forlegningen hadde vakter ute hele døgnet, og alle var forberedt til å kjempe til siste mann. Leikny og Magda hadde hybel og kontor i annen etasje på Hovrud gård. Kanskje var det Furubotns opplegg for å holde Magda og Alf atskilt? Av sikkerhetsmessige grunner hadde Magda og Leikny ordre om aldri å gå ut. De var stort sett opptatt med skrivearbeid for Furubotn og hans nærmeste, hovedsakelig med sekretærarbeid til avisen «Alt for Norge», hovedavisen til NKP fra januar 1944 og til frigjøringen. Det var kun etter at det ble mørkt at Leikny og Magda med væpnet følge (der sikkert «Gundersen» var med) kunne ta seg en tur ut.

Hovrud gård i Nord-Aurdal kommune. Her er det flott utsyn mot Strandefjorden og Fagernes på andre siden av fjorden og ikke minst over uvedkommende på vei oppover mot Hovrudgrenda. I 2. etasje i våningshuset delte Furubotns datter Magda og hans sekretær Leikny Karlsen kontor og hybel. De øvrige ni i Sentralforlegningen bodde på Øvre Køllen.

Bureisningsbruket Øvre Køllen et stykke ovenfor Hovrud gård. Her bodde 9 av de 11 som utgjorde Sentralforlegningen fra oktober 1944 til januar 1945. Det er interressant at Alf

Hansen – den tidligere Gestapo-informanten - denne gangen må ha kommet enda mye tettere inn på livet til Gestapos mest ettersøkte nordmenn enn under sitt første opphold på Buahaugen/Rabalen da Sentralforlegningen var mye mer spredt på ulike hytter og støler. Men Hansen var ikke lenger noen trussel mot motstandsbevegelsen. Han som de andre i Sentralforlegningen skjønnte at de allierte ville vinne krigen etter vestmaktene invasjon i Normandie i juni 1944 og ikke minst etter de store seirene til Sovjetunionen på Østfronten siden slaget om Stalingrad. Her gjaldt det for Hansen å stå på riktig side. Begge fotoene over er fra Bilder.valdresslekt.no/Nord-Aurdal.

I midten av januar 1945 er tyskerne på nytt på sporet av Sentralforlegningen. Situasjonen er faretruende. Da må Furubotn og Sentralforlegningen nok en gang finne en ny plass i hui og hast. De endte opp på setra Liagrenda i Sør-Aurdal rett ved Reinli. Her ble de, inkludert Alf Hansen, fram til 8. mai 1945.

Etter krigen fikk Alf Hansen en dom i landsvikoppgjøret. Den 27. juni 1946 ble han dømt til fengsel i 7 måneder i Oslo Byrett. Begrunnelsen var hans rolle som angiver og provokatør for tyskerne da han satt fengslet på Møllergata 19. Han fikk imidlertid en utsettelse av soningen og ble senere benådet.

Det var ikke Alf Hansens siste befatning med det norske rettsvesenet. I januar 1951 måtte han nok en gang stille i rettsalen, denne gangen som del av en kriminell bande på sju menn. Banden hadde gjennomført grove ran, skapsprengninger og heleri i Drammen, Oslo, Nesodden og Fredrikstad. Det var under denne rettsaken at Alf Hansen for lukkede dører fortalte om likvidasjonen av Alf Gran, noe som også er nevnt i rettsreferatene som ble frigitt mange år senere. I bandesaken ble Alf Hansen dømt til fem år i fengsel.

Det er ennå noen viktige spørsmål som krever svar. Hvordan ble det kjent i motstandsbevegelsen at Alf Gran var en mulig fare som måtte tas hånd om? Var det en likvidasjon eller et mord? Var Alf Hansen alene om likvidasjonen? Var likvidasjonen planlagt før Alf Hansen møtte Alf Gran eller ble avgjørelsen tatt under selve møtet mellom de to? Mulige svar på disse spørsmålene drøftes under.

Var det en likvidasjon eller et mord?

I brevet fra Alf Grans bror Torleif til historiker Tore Pryser i 1997 framgår at broren Alf hadde samlet kompromitterende opplysninger om den kommunistiske motstandsbevegelsen som han planla å overbringe til sikkerhetspolitiet. Men hvordan kom det noen i motstandsbevegelsen for øre? Har Alf Gran vært løsmunnet i fortrolig omgang med kamerater, for eks. i forbindelse med drikking av alkohol, eller har tidligere kamerater bare lagt sammen to og to, nemlig Alf Grans ønske om å forlate den kommunistiske motstandsbevegelsen og det at han etter separasjonen med sin kone hadde vært sammen med en pike som hadde vært forlovet med en frontkjemper? Kanskje har Alf Gran selv begynt å bli litt frynsete i kantene i forhold til okkupasjonsmakten og Nasjonal Samling? Dermed kunne veien bli kort til å forråde sine tidlige kamerater og angi dem. I så fall var det naturlig at han ble oppfattet som en mulig angiver. Under det brutale nazi-styret under krigen kunne man ikke la tvilen komme den tiltalte (i dette tilfellet en mulig angiver) til gode på samme måte som i fredstid!

Kan Alf Gran ha informert Alf Hansen om sine planer, eventuelt sine nye sympatier? Var Alf Hansen alene om å ta Alf Gran av dage eller hadde han hjelp? Det er jo interessant at liket av Alf Gran ble dumpet i Akerselva bare ca. 300 m fra Alf Hansens bostedsadresse på den tiden, Christian Michelsens gate 60C. Det kan jo tyde på de hadde avtalt å møtes hjemme hos Alf Hansen eller rett i nærheten.

Det virker å være et rart møtested dersom Alf Hansen på forhånd hadde bestemt seg for å ta livet av Alf Gran. Det virker heller ikke sannsynlig at handlingen ble utført et helt annet sted og at liket så ble fraktet til gamle Vøyen bru og dumpet i Akerselva rett ved hjemmeadressen til Alf Hansen.

Etter min mening sannsynliggjør dette at Alf Gran og Alf Hansen var bekjente fra før og at avgjørelsen om å ta Alf Gran av dage ble tatt der og da. Hvorvidt Alf Hansen var alene om gjerningen eller om han hadde med en hjelper, er ikke mulig å fastslå sikkert i dag. Siden Alf Hansen aldri røpet noen medsammensvoren i noen av avhørene, tyder det på at han opererte alene.

Det siste spørsmålet er om Alf Hansens handling mot Alf Gran var en likvidasjon eller et mord? Alle likvidasjoner under krigen skulle i utgangspunktet ha vært forhåndsklarert av motstandsbevegelsen på et høyrere nivå. Det har tydeligvis ikke skjedd i dette tilfellet. Heller ikke etter krigen har noen i motstandsbevegelsen gått ut og gitt en godkjennelse av denne henrettelsen. Spørsmålet er om noen utenom Alf Hansen selv visste hvem som hadde tatt livet av Alf Gran.

Som tidligere nevnt forelå Alf Eugen Grans navn på en liste utarbeidet av den norske legasjonen i Stockholm under krigen over norske landssvikere som hadde blitt tatt av dage av motstandsbevegelsen. Det innebærer en slags legitimering av at handlingen mot Alf Eugen Gran var en likvidasjon selv om motstandsbevegelsen aldri direkte gav sin aksept av henrettelsen. Men det har sikkert aldri kommet Alf Hansen for øre at det fantes en slik liste og i hvert fall ikke at Alf Gran var oppført.

Det er vært å merke seg at Alf Hansen i landssvikoppgjøret i 1946 fikk en vesentlig lavere straff enn andre som hadde operert som angiver og provokatør for det tyske sikkerhetspolitiet. I tillegg ble dommen heller aldri sonet. Ifølge Eirik Veum kan en mulig forklaring være at likvideringen av Alf Gran ble brakt på banen i rettsaken og at dette bidro til en «strafferabatt». Det måtte i så fall indirekte være en godkjennelse av at handlingen var en likvidasjon og ikke et drap. Hvis dette har fått betydning for straffeutmålingen og den faktiske soningen burde det normalt ha vært påpekt i rettsreferatet. Men der nevnes intet om den saken. Det utelukker allikevel ikke at likvideringen kan ha fått betydning for straffen, men at dette ikke er nevnt i rettsreferatet av grunner vi i dag ikke har kjennskap til.

Likvideringen av Gran kom som nevnt opp i rettsaken mot Alf Hansen og røverbanden i 1951. Her fortalte Hansen for lukkede dører at beslutningen om å ta livet av Alf Gran først ble godkjent av Milorgs sentrale ledelse etter at handlingen var utført. Han kunne også berette at to politimenn og en advokat hadde utsatt ham for utpressing etter krigen fordi likvideringen av Alf Gran skjedde uten at noen ordre fra Milorgs sentrale ledelse forelå på forhånd. Med andre ord var det å betrakte som et mord. Denne utpressingen var ifølge Hansens forklaring grunnen til at han ble viklet inn i ran og kriminalitet.

I dag er det ikke mulig å gi et helt sikkert svar på om drapet på Alf Gran var en likvidasjon eller et mord. Vi har kun Alf Hansens egne ord om at det var han som utførte handlingen og at han var alene. Videre er det klart at handlingen ikke ble formelt ble godkjent av motstandsbevegelsen verken før eller etter det skjedde.

Dersom det virkelig forelå en reell fare for at Alf Gran ville gå til sikkerhetspolitiet med avslørende opplysninger om den kommunistiske motstandsbevegelsen slik Alf Grans bror Torleif skriver i brevet til Tore Pryser i 1997, ville dette med rimelig sikkerhet ha ført til at motstandsbevegelsen ville ha forhåndsgodkjent en likvidering dersom saken hadde blitt forelagt dem. Men omstendighetene rundt drapet på Alf Gran tyder på at man måtte reagere raskt og ikke kunne vente på en godkjennelse fra motstandsbevegelsen. I tidsperioden rundt drapet på Alf Gran var det en omfattende opprulling både

innen Ragnar Sollies gruppe og ikke minst innenfor Milorg D13 Distrikt Øst i Oslo, en av de verste periodene for motstandsbevegelsen i Oslo Øst under krigen. Derfor måtte man handle raskt og ikke «kaste bort tiden» med å innhente godkjenning for en likvidasjon på forhånd.

Det foreligger heller ikke noe bevis utover Alf Hansens ord i rettsaken i 1951 om at Milorgs ledelse godkjente likvideringen i etterkant. Årsaken til dette kan være at verken Milorgs ledelse eller den kommunistiske motstandsbevegelsen ville identifisere seg med og gå god for en som endte som provokatør og agent for tyskerne mens han satt på Møllergata 19 og som i 1946 fikk en landssvikdom for dette. At han etter krigen i tillegg fikk en kriminell løpebane med ran og skapsprengning bidro heller ikke til noen sympati for Alf Hansen.

Så dermed står Alf Hansen i dag som eneansvarlig for å ha tatt livet av Alf Gran uten å ha fått den moralske støtte fra motstandsbevegelsen om at dette var en nødvendig likvidasjon. Den unge Alf Hansen tok en usedvanlig vanskelig avgjørelse helt alene, men han har nok følt at han den gangen gjorde det eneste riktige, i nødverge for seg selv og de andre utsatte i den kommunistiske motstandsbevegelsen.

Tilbake til Heimdalsgata under krigen.

Det kom sikkert som et sjokk ikke bare for beboerne i nr. 27B, men for hele nabolaget at to av deres unge menn plutselig var borte, den ene funnet drept og kastet i Akerselva, den andre skutt av tyskerne på Trandumsbogen. Hva fikk folk i nabolaget høre om det som hadde hendt sommeren 1943? Antagelig fikk de bare høre brokker av hva som hadde skjedd. Her var det sikkert mange spekulasjoner i nabolaget om hva som egentlig hadde skjedd.

Hvordan påvirket det som skjedde forholdet mellom familiene Gran og Østerud som hadde mistet hver sin sønn og der det virket å være en forbindelse mellom de to hendelsene? Det er vanskelig å si i dag. Men det har tilsynelatende ikke vært verre enn at foreldrene til både Alf Eugen Gran og Olaf Østerud fortsatte å bo i Heimdalsgata 27 B lenge etter krigen, Alf Grans far til han døde i 1963 og foreldrene til Olaf Østerud en god del år til.

To av de nærmeste naboene var min mor og tante. De hadde vokst opp i Motzfeldts gate 14, men hadde fra 1937 bodd i nummer 18 hos to ugifte tanter. Min tante var to år eldre enn Olaf Østerud og Alf Gran mens min mor var ett år yngre så de må begge ha kjent både Olaf Østerud og Alf Gran. De må også ha godt sammen med dem på Hersleb skole. Det må ha vært et sjokk å høre at to av «gutta» fra gata hadde mistet livet på hver sin bestialske måte.

Foto fra hjørnet av Rudolf Nilsens plass tatt i 2020. En ser bortover Heimdalsgata i retning Motzfeldtsgata. Heimdalsgata 27 B er den første grå gården til høyre der familien Østerud bodde i 2. etasje mot gata og familien Gran i bakgården. Neste er nr. 27 C, Klevensgården. Den gule gården bortenfor der igjen er Motzfeldtsgate 18 der min mor og tante bodde i årene før og under krigen.

Inn i vår tid. Et møte på Asylet.

Når dette skrives, er det gått over 80 år siden Alf Eugen Gran ble drept og dumpet i Akerselva og Alf Hansen ble arrestert av Gestapo i februar 1943.

Det er fire sentrale personer i denne fortellingen som i dag får vidt forskjellig ettermæle når vi med nåtidens briller prøver å vurdere det som skjedde den gangen:

- Olaf Østerud, leder av Milorg D1312. Han endte med å bli henrettet av tyskerne på Trandumskogen i oktober 1943. Han oppfyller kravet til den klassiske staute norske motstandsmannen som måtte bøte for nazistyrets grusomheter. Men selv en norsk motstandshelt kunne ikke unngå å røpe informasjon under Gestapos skjerpede forhør med den mest bestialske og utspekulerte tortur.
- Harald Andersen som anga sin fetter Olaf Østerud hvilket igjen førte til at Olaf og mange andre i Milorg D13 øst ble arrestert og drept. Her er ingen formildende omstendigheter å føre på hans konto.
- Alf Gran ble likvidert av frykt for at han skulle angi sine kamerater. Siden han aldri synes å ha fått kommet i gang med dette, ble han drept ut fra føre var prinsippet. Et brutalt prinsipp, men forståelig ut fra situasjonen som den gangen forelå. Slik sett fikk Alf Gran aldri muligheten til eventuelt å motbevise at han kom til å forråde sine motstandskamerater. Med krigens brutale virkelighet så tett på oss igjen i Europa i Ukraina er det lettere å forstå hvorfor likvidasjoner kan være nødvendige i krig.

- Alf Hansen var den som tok livet av Alf Gran ifølge Hansen selv. Hansen må ha ment at det var en nødvendighet dersom han var kjent med Grans planer om å røpe motstandsfolk til tyskerne. På det menneskelige planet må gjerningen ha forfulgt ham resten av livet av to hovedårsaker. For det første skal han ha vært alene om en så psykisk belastende oppgave. Selve avrettingen ble utført på en grotesk måte med både skudd og mange knivstikk. Å kvitte seg med liket slik han gjorde må også ha vært en sterk påkjenning. For det andre fikk han aldri noen bekreftelse fra ledende folk i motstandsfronten om at det var en likvidasjon. Han måtte derfor for alltid leve med at han hadde vært alene om det som for andre kunne fremstå som en udåd istedenfor å få en aksept for at det var en dyd av nødvendighet å få tatt Gran av dage og dermed en likvidasjon. Det må ha vært en umenneskelig tung bær for Alf Hansen å bære gjennom livet. Det kan jo ha bidratt til at han havnet over på den kriminelle løpebanen. Det hjalp ikke at han en periode skiftet etternavn til Vossnes. Han kom ikke unna fortiden. I 1983 døde Alf Hansen 65 år gammel.

I begynnelsen av november 2022 fikk jeg en henvendelse fra en nevø av Alf Eugen Gran. Han hadde «googlet» på nettet for å finne ut mer om sin onkel Alf Eugen. Da kom han over min artikkel om «Likfunnet i Akerselva i juni 1943» på hjemmesidene til EGT-historielag i april 2021. Hva som skjedde med hans onkel under krigen hadde alltid vært et betent tema i familien. Hver gang spørsmålet dukket opp i familieselskaper, hadde Alf Eugens bror Torleif bare kontant og bryskt avfeiet enhver videre samtale om temaet.

Det var nok bare Alfs far og broren Torleif i familien som kjente bakgrunnen til hvorfor Alf måtte bøyte med livet i februar 1943, at Alf hadde lagt til side bevismateriale som han planla å gi til sikkerhetspolitiet. Det var nok også Torleif som hadde vært sammen med faren og identifisert liket av Alf hos politiet. Det måtte ha vært en ekstra stor påkjenning å se alle skuddsår og knivstikk i en kropp som hadde ligget flere måneder i vann. Det var denne fæle historien Torleif ønsket å skåne den øvrige familien for og sikkert også spare seg selv for å rippe opp i de fæle minnene.

Men nevøene og niesen til Alf Gran ønsket nå å få oppklart familiehemmeligheten selv om sannheten kunne være ubehagelig. Alt var bedre enn ikke å vite noe. Da jeg snakket med nevøen i telefon, kunne jeg fortelle at jeg satt med ytterligere informasjon. Resultatet ble at jeg møtte nevøen og hans søster på Asylet på Grønland et par uker senere. Der la jeg fram ny informasjon fra Tore Pryser, fra boka til Eirik Veum og som jeg hadde funnet ut selv. Dermed var familiehemmeligheten avslørt så langt det trolig går an å komme i dag. De syntes begge det var en lettelse. De hadde også med seg materiale om onkelen Alf som jeg kunne bruke i denne oppdateringen av artikkelen fra 2021.

Alf Grans slektninger fikk anledning til å lese gjennom den oppdaterte versjonen før den ble lagt ut på EGTs hjemmeside. Her har jeg tatt med tilbakemeldingen fra de tre søsterbarna, to nevøer og en niese, til Alf Gran fordi den på en fin måte oppsummerer hvilket inntrykk onkelens historie gjør på dem i dag og i hvilken grad de makter å forsone seg med den:

«Forslaget ditt er lest og gjennomgått av min eldste bror, søster og meg. Vi konkluderer med at artikkelen er fylldig og informativ, den binder flere personer fra forskjellige situasjoner og aktiviteter sammen i en kontekst som setter vår onkel i et annet lys enn hva vi har fått forståelse av til nå. Det er også riktig at det å få en knagg å henge frakken på, åpner opp for nye spørsmål. Disse vil man aldri få svar på. De er heller ikke så viktige da de ikke gir grobunn for bitterhet eller sinne over hva som har skjedd. Det bilde som dannes i artikkelen gir oss en stor ro selv om man kan spørre seg om Alf Eugen var angiver eller bare ble feilaktig antatt å skulle angi slik at herr Hansen gikk til det skritt å hastelikvidere på feil grunnlag og uten organisatorisk godkjenning. Det er vanskelig å skulle svare på spørsmålet om vår onkel hadde seg selv å takke. Vi må se dette i lyset av begivenhetene der og da og

at politiske forskjeller og ideologi sto sterkt og steilt mot hverandre. Vi kan ikke svare på det konkrete spørsmålet, men det hele bunner vel i øyet som ser og dessverre lever jo ikke sannhetsvitnene lenger. Vi slår oss til ro med at det kunne ha vært sånn eller slik. Vi syntes også at måten du har sydd sammen forhistorier, får oss på det sporet som leder frem til selve hendelsen og til å se det mye større bildet. TAKK.» Sitat slutt.

En generell betraktning fra artikkelforfatteren til slutt: De fleste familier har én eller flere familiehemmeligheter som de prøver å skjule for fremtidige generasjoner. Noe forblir skjult for alltid, annet kommer for dagen før eller siden. Dersom etterkommere har en fornemmelse av at det er noe ubehagelig og vondt som har skjedd, men ikke hva og hvorfor, er det i de fleste tilfelle godt å få hull på byllen en gang for alle, men det trengs ofte både en og to nye generasjoner før tiden er moden.